

УДК: 008:321.7

DOI: 10.33663/1563-3349-2020-87-363

Ю. Ю. РУДЕНКО

ПРОБЛЕМА КРИЗОВОГО ХАРАКТЕРУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ В УКРАЇНІ

Аналізуються особливості демократичного транзиту в Україні. Стверджується, що його характерна риса – кризовість соціально-політичних процесів, що його супроводжують. Кризи, які відбуваються в суспільстві, коливаються від системної до кризи ідентичності.

Ключові слова: демократичний транзит, модернізація, трансформаційний процес, соціально-політична криза, криза ідентичності.

Rudenko Yuliia. The problem of the crisis nature of democratic transit in Ukraine

The article is devoted to the peculiarities of «democratic transit in Ukraine. It is argued that democratic transit in Ukraine has a characteristic feature - the crisis of socio-political processes that accompany it. Crises that occur in society range from systemic to «identity crisis.»

Key words: democratic transit, modernization, transformation process, socio-political crisis, identity crisis.

У сучасній західній, а особливо вітчизняній політології напрацьований вагомий науковий матеріал стосовно оцінки того складного періоду України, початок якому в середині 1980-х років поклали процеси перебудови, та постсоціалістичних країн. Визначається змістовне наповнення, межі, етапи, характерні особливості періоду, який прийнято називати «демократичний транзит». Безумовно, в контексті прогнозування вектора демократичних змін слід визначити актуальність дослідження соціально-політичних криз, які відбуваються на тлі транзитивної динаміки.

Серед українських учених, які зробили вагомий внесок в окреслену проблематику: О. Бабкіна, В. Горбатенко, Н. Кадук, О. Категоренко, В. Кремень, М. Михальченко, Т. Пояркова, О. Радченко, Ф. Рудич, В. Таран, О. Фісун, М. Шаповаленко та ін.

Мета статті полягає у визначення характеру криз, які є супутником демократичного транзиту в постсоціалістичних країнах, зокрема в Україні.

Остання перебуває на шляху побудови демократичного суспільства, що означає не лише вдосконалення політичної системи і приведення її до європейських норм, а й переосмислення попереднього політичного і соціально-економічного розвитку. Відповідно до цього перед вітчизняною політичною наукою постає завдання всебічного аналізу та адекватної оцінки тих змін у житті України, які ведуть від попереднього суспільного ладу до демократичної моделі і які дістали назву «демократичний транзит».

Український вчений О. Категоренко зазначає, що особливостю транзитологічного аналізу є два аспекти: а) аналіз детермінанційних чинників політичної модернізації; б) вектор змін цілей, ідеалів у напрямі, за яким вона здійснюється [1]. Також цікаво, що він вважає: транзитологія є скоріше своєрідним методом політичної діагностики, ніж цілісною та універсальною теорією політичної трансформації, ззовні нагадує теорію «політичної ймовірності», що відкриває значні можливості для застосування методів сценарного підходу, прогнозування, експертних оцінок тощо [1].

Слід відзначити, що, досліджуючи особливості суспільно-політичного транзиту в різних країнах, зумовлені ендегенними та екзогенними чинниками та причинами, вчені прийшли до зіткнення двох парадигмальних підходів: структурного та процедурного. Представники структурного підходу до основних факторів, що впливають на транзитивні процеси, відносять державу та націю, які створюють соціальні, економічні, культурні та ціннісні умови і передумови демократії, вважаючи суб'єктивний фактор малозначним. Структуралісти до основних передумов переходу до демократії відносять національну ідентичність, високий рівень економічного розвитку, масове поширення демократичних культурних норм і цінностей, довіру до політичних інститутів тощо. Прихильники процедурного («волюнтаристського») підходу вважають, що за допомогою соціальних, економічних, культурних та інших факторів не можна пояснити, чому ті інші конкретні політичні сили й актори в певній ситуації відстоюють

недемократичний статус-кво або борються за його повалення, тим більше за цими факторами не можна передбачити ці сили. Структуралісти вважають, що дії політичних акторів, які ініціюють і здійснюють демократичний транзит, навіть впливають із їхнього «об'єктивного місця» у суспільній структурі. Навпаки, їхній «суб'єктивний» вибір сам визначає нові політичні можливості. Процедурний підхід до аналізу політичних транзитів базується на стратегіях і практиках політичних акторів інституціонального, інфраструктурного та особистісного рівнів...» [2].

Цікаво, що у 1989 року в журналі «Нешл інтерест» була надрукована стаття Ф. Фукуяма «Кінець історії». Фукуяма декларував повну ідеологічну перемогу Заходу («ліберальної демократії»). Він пророкував неминуче переродження верхнього ешелону влади в СРСР: «Нерозуміння того, що коріння економічної поведінки лежать у сфері свідомості та культури... Глибинні дефекти соціалістичної економіки були очевидні і 30, і 40 років тому будь-кому, хто не заплющував на це очі. Чому ж ці країни почали відхід від централізованого планування тільки в 80-ті роки. Відповідь потрібно шукати в свідомості еліти та її керівників, які вирішили повернути від «католицької» бідності та безпеки у бік «протестантського» багатства та ризику. Ці зміни стали неминучими, безумовно, не як наслідок матеріальних умов, в яких опинилися країни напередодні реформ, а стали результатом перемоги однієї ідеї над іншою» [3, с. 43]. Адже Ф. Фукуяма стоїть на позиціях процедурного підходу.

Українська вчена М. Шаповаленко вважає, що використання структурного і процедурного підходів при дослідженні «демократичного транзиту» демонструє більшу продуктивність щодо країн Східної Європи, чий режим наближується до консолідованої демократії, а щодо процесів, які відбуваються на території колишнього Радянського Союзу, то вони не повною мірою вкладаються в традиційні транзитологічні схеми, і це насправді викликає необхідність пошуку нових альтернативних підходів для аналізу режимів і форм політичного розвитку в окресленому колі країн, до яких належить і Україна [4].

Говорячи про перехід до демократичного суспільства, ліберальної демократії, під демократичним насамперед розуміємо цивілізоване знаряддя для розв'язання соціально-політичних

проблем, які стоять перед країною. Аналізуючи витоки вітчизняної політології, Д. Видрін зазначав, що демократія «повинна бути засобом навчання особистості свободі, культурі та відповідальності. Якщо ж у нас немає таких цілей, то вона здатна стати «політологічним холерним бунтом», тобто битвою мас не з хворобою, а з тими, хто намагається лікувати суспільство, але для цього не лестить масам відносно їх культурного здоров'я, а відкрито називає їх хвороби» [5, с. 36].

Про неоднозначність змісту «демократичного транзиту» свідчать терміни, якими вчені позначають цей період. М. Михальченко стверджує, що наша країна опинилася, як вже було неодноразово в історії, в певному проміжному геополітичному стані. Вчений визначає таку особливість стану України, як лімітрофність – проміжний, міжцивілізаційний простір між європейською і російсько-євразійською цивілізаціями [6; 7]. Це ніяк не сприяє виявленню чітких меж та спрямованості перехідних процесів, внаслідок чого ми поки що не маємо сучасної обґрунтованої теорії соціальних відносин періоду трансформації комуністичного суспільства, завдяки якій можна було б більш глибоко проаналізувати політичний процес в державі.

А українській вчений О. Фісун визначив режим, що сформувався в Україні до другої половини 1990-х – початку 2000-х років, як неопатримоніальний. У рамках даної системи, по-перше, відбувається привласнення сфери управління офіційними носіями політичної влади, внаслідок чого управління державою здійснюється, як приватним володінням правлячих груп: державні й адміністративні ресурси, а також соціальні інститути використовуються для досягнення економічних і політичних цілей приватних осіб. Наприклад, силові й фіскальні функції держави фактично стають ефективним важелем придушення політичного опору та усунення економічних конкурентів [8].

Нині, попри всю неоднозначність демократичного транзиту і справедливі закиди вчених щодо кінця «парадигми транзитології», визначають такі послідовні його стадії:

– лібералізація, яка характеризується антагоністичним протистоянням між основними політичними акторами, що уможливорює появу демократії;

— демократизація, на якій відбувається інституціоналізація демократичних інститутів і норм;

— консолідація демократії, коли відбувається утвердження у суспільстві певних «правил гри» і повернення до тоталітарно-авторитарного стану стає неможливим [9].

3. Бжезинський виокремлював такі три основні фази посткомуністичної трансформації. Політичною метою першої фази є перетворення, а економічною — стабілізація. Її політичні ознаки: основи демократії, вільна преса, перші демократичні об'єднання та рухи. Політичною метою другої фази є рух від перетворень до стабілізації, а економічною — навпаки, від стабілізації до перетворень. Політичні ознаки: нова Конституція та новий виборчий закон: вибори; децентралізоване регіональне самоврядування; міцна демократична коаліція — нова політична еліта. І, нарешті, третя фаза, політичною метою якої є закріплення перетворень, економічною — стабільний зростання. Політичні ознаки: створення стабільних демократичних партій; утвердження демократичної політичної культури [10, с. 7].

О. Радченко визначає етапи демократичної трансформації таким чином: характер трансформаційних змін в Україні на першому етапі початку «перебудови» відповідав моделі трансформації, на другому етапі (встановлення незалежності) — заміщення, і на третьому (Майдан) — зміщення, четверта фаза (звикання до демократії) в нашій державі ще не настала [11].

Н. Кадук вважає, що до особливостей демократичного транзиту в Україні належать: невиконання одного з початкових завдань переходу — зміни еліт; зatoryжний характер переходу, сповільненість реформування і постійне недовиконання найголовніших завдань кожного з етапів переходу, які становлять платформу для перетворень на наступному етапі; правовий нігілізм владного прошарку, регулярні антиконституційні дії, нездатність усвідомити пріоритетність процедур і правил управління і процесу їх формальної інституціоналізації; слабкість і низька легітимність формальних демократичних інститутів з одночасним вкоріненням і розвитком неформальних недемократичних інститутів [12, с. 11].

Водночас варто відзначити, що у середовищі науковців-транзитологів не існує єдиного бачення етапів демократичного

транзиту. Це обумовлено своєрідністю процесів демократизації у кожній з країн, що спричинено різною стартовою ситуацією, специфікою соціокультурного розвитку, геополітичними впливами тощо. Що ж до постсоціалістичного простору, то більшість дослідників схиляються до думки про утвердження моделі «демократичної консолідації», тобто першого варіанту еволюційної моделі, яка служить базою для теоретико-методологічного обґрунтування «виходу з невизначеності» — переходу до демократії у країнах з недемократичними політичними режимами.

Основною причиною, чому Україна після проголошення незалежності не змогла утриматися на демократичній траєкторії розвитку, О. Фісун вбачає у тому, що на відміну від інших країн Східної Європи вона не мала в недалекому минулому тривалого досвіду національно-державного розвитку. Через це з проголошенням суверенітету держава стикнулася з проблемою консолідації нації. Тому однією з особливостей вітчизняного демократичного транзиту є те, що Україні довелося не тільки переходити до демократії і ринкової економіки, а й, розбудовуючи модерну державу, здійснювати національну консолідацію [13].

Чимало дослідників вважають, що особливістю демократичного транзиту України і особливістю її модернізації є еволюція через низку об'єктивних системних криз. Кризовість вченими розглядається подвійно — вона може відгравати як позитивну, так і негативну роль. Зокрема, Т. Пояркова зазначає, що кризовість має в українському суспільстві такі прояви: 1) блокування національних проєктів модернізації глобальними процесами через нездатність національної ідентичності до гнучкої трансформації; 2) інерції форм колективного самоусвідомлення у вигляді співіснування національної та регіонально-територіальної ідентифікації; 3) перерозподіл внутрішніх ресурсів і поява нового правлячого прошарку, який блокує національні проєкти модернізації, поширюючи ідеї про «особливий» шлях розвитку [14].

В. Горбатенко вважає, що транзитний (перехідний) розвиток українського суспільства на сучасному етапі характеризується поєднанням кількох основних криз у своєрідний кризовий комплекс, так званий «кризовий синдром модернізації», звільнення від якого потребує об'єднання представників влади і всьо-

го суспільства довкола життєво важливого завдання — подолання основних криз суспільно-політичного розвитку: криз ідентичності, легітимності, участі, проникнення та розподілу, які доцільно розглядати під кутом зору конфліктогенного характеру розвитку суспільства перехідного типу. Автор стверджує: якщо зважати на те, що в суспільствах такого типу не існує апробованих практикою інституційованих механізмів урегулювання конфліктів, їх мирного урегулювання, в Україні реально існує загроза їхньої ескалації. Запобігти цій небезпеці можна лише шляхом усвідомлення наявності та характерних ознак впливу кризового потенціалу в процесі розвитку українського суспільства. А консолідація суспільства в розв'язанні цієї проблеми дасть можливість вивести його із зони невизначеного існування, запобігти згортанню цілеспрямованого модернізаційного процесу, зорієнтувати владу на підтримку соціальних сил, зацікавлених у справжній модернізації та готових забезпечити здійснення соціальних перетворень [15].

Варто підкреслити, що серед низки криз сучасного суспільства автор особливо визначає кризу ідентичності: остання виникає в «умовах різкого переходу від одного типу соціально-політичного життя до іншого, від залежного, але чітко визначеного існування до невизначеної ситуації з необхідністю суспільного та індивідуального вибору» [15, с. 117]. «У сфері діяльності зацікавлених соціальних суб'єктів індивідуальні, групові, професійні та інші різновиди ідентифікаційних установок створюють в українському суспільстві критичний рівень взаємного накладання справжніх та уявних ідентичностей. Причому таке накладання несе в собі подвійне навантаження — етос минулого ідеологізованого світосприйняття і намагання втиснути у його прокрустове ложе нові образи, символи, уявлення» [15, с. 118].

«Криза ідентичності в українському суспільстві проявляється також в агресивному відторгненні всього нового, незвичного, чужого. Звідси гіпертрофований характер ролі традиційних каналів соціальної ідентифікації. Виникнення етноцентричних, войовничих (націоналістичних, соціалістичних, шовіністичних) позицій перетворюється на одну з форм подолання комплексу неповноцінності, властивого маргінальним верствам населення, або виступає своєрідною сатисфакцією для тих, хто втратив

після переорієнтації системи політико-ідеологічних цінностей можливість само- ідентифікації в системі визначених правлячою верхівкою координат» [15, с. 119].

Також В. Горбатенко зазначає, що ще «однією з проблем соціально-політичної ідентифікації в Україні виступають крайні уявлення, які уживаються у свідомості політичних лідерів, представників політичної еліти. До таких уявлень можна віднести одночасну орієнтацію значної частини представників політичного істеблшменту на егалітарні та ієрархічні принципи соціальної організації» [15, с. 119].

М. Михальченко та Г. Дашутін вважають, що крайньою формою нестійкості політичного режиму або всієї держави є системна криза, і якщо її не зупинити, то можливі революції, розпади старої політичної системи. Тому політична модернізація в Україні можлива лише після подолання політичної кризи, коли політична еліта одержить підтримку «знизу» і «ззовні» на кардинальні політичні реформи [16].

«Політична криза, криза управління, криза національної ідентичності, криза консолідаційної державницької ідеї суттєво позначаються на ідеологічній гетерогенності правлячої еліти, її дистанціюванні від інтересів «пересічного» громадянина, що спричиняє кризу відносин у базовому суспільному форматі «влада-народ». ...Тенденція перманентного загострювання політичної кризи в Україні (особливо під час чергових виборів) каталізує процес реформування держави на засадах демократії та ринкових економічних відносин» [17]. Тобто має не тільки деструктивний, а й позитивний конструктивний вплив.

Таким чином, кризовість є характерною ознакою перехідних транзитивних суспільств — Україна не є виключенням. Проте кризовість не є виключно негативним явищем. Через неї відбувається внутрішнє зростання політичної системи, системи суспільних відносин, кристалізація національної ідентичності тощо.

1. Категоренко О.І. Трансформаційні та модернізаційні аспекти політичної системи сучасної України: політологічний аналіз: дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2004. 2. Колеснік Ю.М. Сучасні теоретичні підходи до аналізу політичного транзиту. *Актуальні проблеми політики*. 2015. № 55. С. 233-239. 3. Фукуяма Ф. Кінець історії. *США: економіка*,

политика, идеология. 1990. № 5. С. 39-54. **4.** Шаповаленко М. Политическое развитие современных переходных обществ: теоретические подходы и основные тенденции. Харків: Изд-во Харьковского национального университета внутренних дел, 2007. 340 с. **5.** Выдрин Д.И. Невостребованные идеи, или об истоках отечественной политологии. Киев: Лыбидь, 1992. 96 с. **6.** Михальченко Н.И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы. Київ: Институт социологии НАН Украины, 2001. 440 с. **7.** Михальченко М.І. Політична реальність в Україні: трансформація, модернізація, революція?. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї.* 2005. № 7. С. 18-27. **8.** Фісун О.А. Демократія і неопатримоніалізм у сучасних теоріях політичного розвитку: автореф. дис.... д-ра політ. наук: 23.00.01. Київ, 2008. **9.** Марадик Н.В. Перехід до демократії в Чеській Республіці: монографія. Ужгород: ІВЦ ЗПППО, 2012. 174 с. **10.** Бжезинський З. Великі перетворення. Політична думка. 1994. № 3. С. 5-15. **11.** Радченко О.В. Ціннісна система як механізм демократичного державотворення: монографія. Харків: Магістр, 2009. 380 с. **12.** Кадук Н. Трансформація політичного режиму в Україні у контексті демократичного транзиту: дис.... канд. політ. наук.: 23.00.02. Одеса, 2010. **13.** Фісун О.А. Демократія і неопатримоніалізм у сучасних теоріях політичного розвитку: автореф. дис.... д-ра політ. наук: 23.00.01. Київ, 2008. **14.** Пояркова Т.К. Кризовий синдром модернізації незалежної України: причини виникнення та засоби подолання: монографія. Суми: Університетська книга, 2015. 351 с. **15.** Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства. Україна і світ на зламі тисячоліть: монографія. Київ: Академія, 1999. 240 с. **16.** Дашутін Г.П., Михальченко М.І. Український експеримент на терезах гуманізму. Київ: Парламентське вид-во, 2001. 335 с. **17.** Черній А.Л. Чинник кризовості у трансформованні суспільно-політичних систем перехідного періоду: дис. ... канд. політ. наук.: 23.00.04. Київ, 2004.

References

1. Katehorenko O.I. Transformatsiini ta modernizatsiini aspektu politychnoisystemy suchasnoi Ukrainy: politolohichniy analiz: dys... kand. polit. nauk: 23.00.02. Kyiv, 2004. **2.** Koliesnik Yu.M. Suchasni teoretychni pidkhody do analizu politychnoho tranzytu. *Aktualni problemy polityky.* 2015. № 55. S. 233-239. **3.** Fukuyama F. Konec istorii. *SSHA: ekonomika, politika, ideologiya.* 1990. № 5. S. 39-54. **4.** Shapovalenko M. Politicheskoe razvitiye sovremennykh perekhodnykh obshchestv: teoreticheskie podhody i osnovnye tendencii. Kharkov: Izdatel'stvo Har'kovskogo nacional'nogo universiteta vnutrennih del, 2007. 340 s. **5.** Vydrin D.I. Nevostrebovannye idei, ili ob istokah otechestvennoj politologii. Kiev: Lybid'. 1992. 96 s. **6.** Mihal'chenko N.I. Ukrainское obshchestvo: transformatsiya, modernizatsiya ili limitrof Evropy. Kiiv: Institut sociologii NAN Ukrainy, 2001. 440 s. **7.** Mykhalchenko M.I. Politychna realnist v Ukraini: transformatsiia, modernizatsiia,revoliutsiia? *Suchasna ukrainska polityka. Polityka i politolohy pro nei.* 2005. № 7. S. 18-27. **8.** Fisun O.A. Demokratiia i neopatrymonializm u suchasnykh teoriikh politychnoho rozvytku: avtoref. dys.... d-ra polit. nauk: 23.00.01. Kyiv, 2008.

9. Maradyk N.V. Perekhid do demokracji v Cheskiej Respublitsi. Uzhhorod: IVTs ZIPPO, 2012. 174 s. 10. Bzhezynskiy Z. Velyki peretvorennia. Politychna dumka. 1994. № 3. S. 5-15. 11. Radchenko O.V. Tsinnisna sistema yak mekhanizm demokratsynoho derzhavotvorennia. Kharkiv: Mahistr, 2009. 12. Kaduk N. Transformatsiia politychnoho rehymu v Ukraini u konteksti demokratsynoho tranzytu: dys.... kand.. polit. nauk.: 23.00.02. Odesa, 2010. 13. Fisun O.A. Demokratsiia i neopatrymonializm u suchasnykh teoriakh politychnoho rozvytku: avtoref. dys.... d-ra polit. nauk: 23.00.01. Kyiv, 2008. 14. Poiarkova T.K. Kryzovyi syndrom modernizatsii nezaleznoi Ukrainy: prychny vynyknennia ta zasoby podolannia. Sumy: Universytetska knyha, 2015. 351 s. 15. Horbatenko V.P. Stratehiiia modernizatsii suspilstva. Ukraina i svit na zlami tysiacholit. Kyiv: Akademiia, 1999. 240 s. 16. Dashutin H.P. Ukrainyskiy eksperement na terezakh humanizmu /H.P. Dashutin, M.I. Mykhalchenko. Kyiv: Parlamentske vyd-vo, 2001. 335 s. 17. Chernii A.L. Chynnyk kryzovosti u transformuvanni suspilno-politychnykh system perekhidnoho periodu: dys.... kand.. polit. nauk.: 23.00.04. Kyiv, 2004.

Rudenko Yuliia. The problem of the crisis nature of democratic transit in Ukraine

It is noted that in modern Western, and especially domestic political science has developed important scientific material on the assessment of the difficult period of Ukraine, which began in the mid-80's with the processes of perestroika, and post-socialist countries. The content, boundaries, stages, characteristic features of the period, which is called "democratic transit", are determined. In the context of forecasting the vector of democratic change, the importance of studying socio-political crises that occur against the background of transitive dynamics is determined.

It is argued that the study of «democratic transit» is based on two approaches: structural and procedural. Representatives of the structural approach to the main factors influencing the transitional processes include the state and the nation, which create social, economic, cultural and value conditions and prerequisites for democracy, considering the subjective factor insignificant. Structuralists include national identity, a high level of economic development, the widespread spread of democratic cultural norms and values, trust in political institutions, and so on, as the main preconditions for the transition to democracy.

Proponents of the procedural approach believe that social, economic, cultural and other factors cannot explain why other specific political forces and actors in a given situation are defending the undemocratic status quo or fighting for its overthrow, especially since these factors cannot be predicted. these forces. The procedural approach to the analysis of political transits is based on the strategies and practices of political actors at the institutional, infrastructural and personal levels.

The ambiguity of the content of "democratic transit" is defended – as evidenced by the terms by which scholars refer to this period. M. Mikhalchenko claims that our country has found itself, as it has repeatedly in history, in a

certain intermediate geopolitical state. The scientist defines such a feature of the state of Ukraine as limitrophy - an intermediate, inter-civilizational space between European and Russian-Eurasian civilizations. And the Ukrainian scholar O. Fisun defined the regime that formed in Ukraine before the second half of the 1990s and early 2000s as neo-patrimonial.

The following successive stages of «democratic transit» are defined:

- liberalization, which is characterized by antagonistic confrontation between the main political actors, which allows the emergence of democracy;
- democratization, which is the institutionalization of democratic institutions and norms;
- Consolidation of democracy, when certain «rules of the game» are established in society and return to a totalitarian-authoritarian state becomes impossible.

It is noted that a large number of researchers believe that the peculiarity of democratic transit in Ukraine and the peculiarity of its modernization is the evolution through a number of objective systemic crises. Crisis is considered by scientists in two ways - it can play both positive and negative roles. In particular, T. Poyarkova notes that the crisis has the following manifestations in Ukrainian society: 1) blocking of national modernization projects by global processes due to the inability of national identity to flexible transformation; 2) inertia of forms of collective self-awareness in the form of coexistence of national and regional-territorial identification; 3) redistribution of internal resources and the emergence of a new ruling stratum, which blocks national modernization projects, spreading the idea of a “special” path of development. V. Gorbatenko believes that the transit (transitional) development of Ukrainian society at the present stage is characterized by a combination of several major crises in a kind of crisis complex, the so-called “crisis syndrome of modernization”, liberation from which requires uniting government officials and society around a vital task - overcoming the main crises of socio-political development - crises of identity, legitimacy, participation, penetration and distribution. The most important is the identity crisis.

The most serious crisis is the systemic crisis, which covers all spheres of society.

Key words: democratic transit, modernization, transformation process, socio-political crisis, identity crisis.